

МИЛАН ПОЧУЧА*

Правни факултет за привреду и
правосуђе
Нови Сад

УДК 351.78:177(316.811/.815)

Монографска студија

Примљен: 09.01.2017

Одобрен: 25.01.2017

Страна: 119-131

УЛОГА ПОРОДИЦЕ И ШКОЛЕ У АФИРМАЦИЈИ БЕЗБЕДНОСНЕ КУЛТУРЕ

Сажетак: Чланак анализира статус, положај и утицај породице и школе као институција од великог значаја на културолошко и интелектуално формирање младе личности са аспекта безбедносне културе и пораста малолетничког криминалитета у претходним, транзиционим деценијама. Из дефиниција породице и школе проистиче и њена цивилизацијска улога, као и значај у формирању сваког појединца, па и друштва у целини.

Анализирајући ефекте транзиционих процеса на породицу и школу у Србији, чланак идентификује аномалије у развоју ових друштвених института и смањење њихових утицаја на правилан развој безбедносне културе младих у Републици Србији. Такође, процес економске транзиције српског друштва неумитно утиче и на промену културолошких модела и, како анализа показује, негативан тренд неселективног и некритичког усвајања културолошких образаца развијенијих држава кроз копирање модела понашања без осврта на узроке и, нарочито, последицетаквихутицаја.

Кључне речи: породица, школа, безбедносна култура

Увод

Опште прихваћено мишљење да је породица стуб на коме се заснива друштво и која изграђује и штити нове генерације грађана једне државе, па и на ком се заснивају многе друштвене теорије, последњих деценија озбиљно је урушено и стављено под знак питања. Свако време ставља људе пред нове изазове, а са убзаним научно-технолошким напретком у последњих стотинак година, глобални људски ареал се суочио са најброниранијим и најобимнијим изазовима. Сам пораст броја становника на планети, подржан технолошком револуцијом која се интензивирала после II светског рата, довео је до нових друштвених интеракција које се обимом могу упоредити са укупним дешавањима која су се догодила у људској историји пре XIX века.

---

* pocucabmilan@gmail.com

Све то ставило је појединца пред небројена искушења. Проналаском модерних информационих канала, размена података свих типова и врста постала је свима доступна у реалном времену. Паралално са тим, начини њихове обраде и објективне, критичке анализе нису напредовали, пре свега због биолошких ограничења човека. Примера ради, док једном рачунару у случају недостатка простора за складиштење информација можете додати нови хард диск или заменити стари другим са већим капацитетом, или у случају потребе за бржим обрадом података купити нов процесор и додати више РАМ меморије, код људи тако нешто није могуће и поред тога што се количина података које конзумирамо и који су нам јавно доступни у последњем веку увећала неколико стотина хиљада пута. Као што и код рачунара у случају недостатка капацитета за обраду података долази до појаве тзв. баговања, односно краха система, тако и код човека као појединца долази до појаве све већег броја недоумица и нерешених питања која се временом игноришу, мистификују или једноставно речено - погрешно интерпретирају. Како су све друштвене институције састављене од појединаца који удружују своја знања и вештине како би испунили неку друштвену улогу или реализовале постављени циљ, тако се јавила потреба да се наокакве изазове адекватно одговори. Мислећи део човечанства рано је постао свестан појаве технологизације друштва на глобалном нивоу, као и проблема које она изазива са аспекта друштвених односа, па су се механизми за превазилажење оваквог стања налазили најчешће у ходу. Из перспективе данашњице те механизме можемо поделити у три категорије: 1) бирократски, који се огледају у увођењу нових процедура на различитим нивоима, 2) технолошки, у којима се развојем нових технологија одговара на изазове претходних, 3) едукативни, у којима се унапређењем образовних програма и њиховом приближавању већем броју људи и 4) остали, који најчешће представљају мешавину два или три претходна као и, ређе, нелегитимна решења по међународним стандардима једнакости, општих и људских права. Искуство говори да су бирократски механизми најбржи, али и најмање ефикасни, за њима следе технолошки, док је развој едукативних најспорији, али и најефикаснији у дужем временском року. Четврта категорија представља начин да се ускладе брзина одговора на нове технологије са њиховом ефикасношћу.

Породица је најстарија и основна институција коју је човек као биолошко и мислеће биће развио и представља темељ на ком се формирају све друштвене норме, правила и односи. Са претходно описаном појавом убрзане технологизације, она је била прва суочена са бројним, модерним изазовима. Састављена од оца, мајке и деце, дакле врло ограниченог броја индивидуа и као друштво у коме владају неписана, флексибилна правила и међусобни односи, без подршке државе и друштва није у стању да адекватно решава поменуте проблеме. У том контексту, неопходно је навести и велике историјске догађаје који су последњих деценија умногоме обликовали турбулентну свакодневицу данашњег човека и ставила друштво пред бројне изазове са аспекта снажних социо-економских и културолошких утицаја. Сам крај II светског рата оставио је Европу као дотадашњег лидера цивилизованог света у рушевинама, а сам процес изградње и обнове урушене инфраструктуре, као и помирења зарађе-

них народа, нација и држава изискивао је знатне напоре. Хладни рат који је обележио другу половину XX века свакако је веома утицао на стварање нових културних образаца. Трећа веома значајна појава било је и јачање капитализма на глобалном нивоу, а посебно креирањем парадигме потрошачког друштва које је променило до тада познате обрасце понашања појединаца, па тако и друштва у целини. Појавом телевизије као четврте значајне парадигме повећана је доступност различитих информација као никада до тада у историји, али и могућност интересног утицаја на широку популацију. Пета, а можда и најутичајнија појава, свакако јесте и појава лако доступних рачунарских технологија која је у комбинацији са лансирањем интернета омогућила глобалну, слободну и јефтину размену информација свих врста. Можемо закључити да су наведене појаве убрзале комплетно човечанство које је практично прескочило неколико корака у цивилизацијском развоју. То је створило и велике дизбалансе у напретку и просперитету различитих држава, али и друштва и појединаца.

Сви ови утицаји довели су и до значајне промене организације и редефинисања породице и школе у модерном друштву, а посебно са аспекта креирања културолошких образаца младих генерација, односно њихових базичних, темељних друштвених улога. Сведоци смо да су, у транзиционом окружењу, ове две основне друштвене институције, често стављене пред велике изазове, које понекад нису у стању да савладају, а што доводи до пораста неприлагођеног и неприхватљивог социјалног понашања, посебно код младих. Овај феномен посебно је осетљив са безбедносног аспекта, и то у два смера: 1) као безбедносна претња младе особе, јер друштвена неуклопљеност, одбаченост или осећај неприпадања води девијантом понашању које, у неким случајевима, има за последицу и насилно понашање, и 2) као безбедносна претња за младу особу, кроз непознавање и непрепознавање основних безбедносних претњи. Овај чланак ће се, пре свега, базирати на увиду и анализи првог типа безбедносних изазова, али неће занемарити ни други тип.

Породица као темељна институција у контексту модерног друштва

„Постојање здраве и посвећене породице предуслов је постојања здравог и напредног друштва.“¹

Породица представља једну од најстаријих друштвених група. Од постанка друштва до данашњих дана, породица је присутна у свим друштвеним системима. Најстарије кодификације права такође су нормирале породицу и односе који су владали у њој, сходно времену у ком су постојале. Развојем друштва развијала се и породица. Породица, имајући у виду њену улогу у репродуктивном ланцу, значајна је за многе научне дисциплине: право, економију, социологију, психологију и др. Зорица Кубуровић када говори о породици и њезином утицају на своје чланове каже: „Свакако сматрам да је породица примарна и незамењива у формирању личности да под тим темељима постоји

¹ Почуча, Милан и Шаркић, Небојша, *Породично право и породичноправна заштита*, ЈП Службени гласник и Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2011, стр.61.

и опстаје све што има везе с човеком и друштвом. Породица има моћ, још увек, да врши селекцију информација и да их прилагођава и живи по неком властитом кључу.“ У складу са тим различите дисциплине су на различите начине и дефинисале појам породице. За потребе овог рада, базираћемо се на неколико датих у оквиру правне науке, и то дефиницију М.Јањић Комар која каже да је породица „Заједница сродника повезаних одговорношћу за живот и узајамну добит“ Марка Младеновића који породицу дефинише као „Круг лица везаних браком или ванбрачном заједницом и сродством, између којих постоје законом утврђена правила и дужности чије непоштовање повлачи за собом одређене санкције“ и аутора чија дефиниција гласи „Породица чини основну заједницу друштва, у којој супружници и деца, ванбрачни партнери и остали сродници, живећи у заједници живота, стварају природне и правом утврђене услове за развој благостање осталих чланова породице, а посебно деце.”² Дакле, без обзира што није лако дати свеобухватну дефиницију овог појма, у свим дефиницијама можемо наћи две основне карактеристике, а то су брак и сродство, којима се, са глобалним развојем друштва, додаје и нормативна карактеристика, у почетку путем обичајног права, а касније и креирањем конкретних правних аката који је дефинишу, ближе одређују и уређују. Тако се у нашем правном систему, кроз Закон о финансијској помоћи породици са децом, наводи да породицу чине родитељи, односно старатељи, хранитељи, усвојиоци и деца, као и сродници у правој линији, а у побочној до другог степена сродства, под условом да живе у заједничком домаћинству.³ Закон даље прописује специфичне норме које нису предмет овог рада, али самим постојањем указује на вољу законодавца да уреди и заштити породицу, а на основу претходно идентификоване потребе.

Правна наука разликује и више врсте породица, и то по форми на основу које је настала (брачна и ванбрачна) и према броју и степену сродства (велика, која обухвата све сроднике потомке и заједничког претка и нуклеарну, која обухвата само родитеље и њихову децу). Има моподел у и по функционисању породице која је у овом времену изузетно важна за разумевање појава о којима пишемо. Функционалну породицу детерминишу: љубав, топлина, сигурност, поверење, заштита, нежност, помоћ, подршка, разумевање, саветовање, објашњавање, толеранција, васпитно вођење, сарадња, припадност, материјални и социјални статус, идентитет, уважавање, самоуважавање... Дисфункционалну породицу одређује и карактерише: недостатак љубави, несигурност, одбаченост, пресија, агресивност, притисак, напетост, непријатност, безвољност, апатија, негативизам, бежање у деликвентне групе, проституција, како одраслих чланова породице, тако и дечија проституција.⁴ Кроз историју, породица је

---

² Почуча, Милан и Шаркић, Небојша, *Породично право и породичноправна заштита*, ЈП Службени гласник и Правни факултет Универзитета Унион у Београду, четврто измењено допуњено издање, Београд, 2016, ст. 83.

³ Члан 2 став 1. Закона Сл. Гласник РС 16/2002, 115/2005 и 107/2009.

⁴ Александар Милић, професор, психолог и психијатар, поред датих дефиниција породице, пишући о поремећајима у понашању унутар породице наводи да је у центру свих догађања, поред бројних фактора, личност и њена интеракција са социјалном средином која резултира повољним и/или неповољним животним ситуацијама. Социјална средина (социјални миље) делује на развој

као друштвена група мењала неке своје функције, али су неке остале непроменљиве до данашњих дана. То су: биолошко репродуктивна, економска и социјална функција. Са аспекта теме овог чланка, посебну пажњу обратићемо на последње две, а посебно социјалне, јер се она огледа у преношењу вредности, учењу и подизању потомака, а самим тим и културолошком обликовању и одређењу младих индивидуа.⁵

Са аспекта свеобухватности ситуације у Републици Србији, овако дефинисана породица је стављена пред бројна искушења. Подсећања ради, Република Србија као самостална држава настала је 2006. године после референдума за независност који је расписан у Црној Гори, а на коме се 55.5% грађана изјаснило за самосталност. Овим чином, претходна Државна заједница Србије и Црне Горе, као заједничка држава, престаје да постоји, а обе конститутивне републике постају међународно признате самосталне државе. Вреди напоменути да је, после распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, 1991. године проглашена Савезна Република Југославија, коју су чиниле две пројугословенски оријентисане републике. Завршетком грађанских ратова из деведесетих и ублажавањем санкција које су наметнуте СР Југославији од стране међународне заједнице, фактички је свима било јасно да је очување Југославије неповратан процес, а ово стање је интензивирано после НАТО бомбардовања СРЈ из 1999. године. Почетак новог миленијума је крхку државну творевину дочекао са растом тенденција ка редефинисању заједничке државе међу црногорским елитама, што је водило и фактичком укидању термина Југославија и претензија на обнову некадашње заједничке, велике државе и старању прелазне творевине, тј. горепоменуте Државне заједнице Србије и Црне Горе. Зашто ово наводимо и зашто је ово битно за породицу? У периоду од свега 15 година, територија и становништво Републике Србије променили су четири државна ентитета, покушавајући да пронађу онај који ће имати реалну основу за даљи, стабилан раст и развој. Овакав процес знатно је утицао на друштво у целини, које је покушавало да се адаптира на тренутне околности и нову расподелу снага на Балкану, али и да креира заједнички идентитет, што је полазна основа за изградњу стабилног друштва. У турбулентним историјским периодима као што је претходно наведених петнаест година, где се сам државни корпус мења и поново обликује у складу са новим парадигмама, што реалним, територијалним (промена граница отцепљењем дела територије заједничке државе), што политичко-идеолошким (тежња ка очувању заједничке државе и одустајање од исте), креирање јединственог државотворног, националног идентитета, што по правилу представља процес дугог трајања у контексту друштвених наука и односа, представља парадигму која се још увек

личности: физичке конституције, способности, темперамента, карактера, потреба, интереса, схватања и ставова. Структурално резултат је деловања бројних фактора фамилио-генетских, социјални (породице, школе, медија...); Наведени аутор: *Етиологија насеља у породици као фактор основне превенције*, Приручник за поступање субјеката заштите, Гендер центар – центар за једнакост и равноправност полова, Бања Лука, 2008. стр. 29-30.

⁵ О значају здраве породице на социјални и укупни правилан развој деце видети код Јелић Марија, Стојковић Ирена, *Тешкоће у социјалном функционисању адолесцената различитог породичног и интелектуалног статуса*, Настава и васпитање, 2016, Вол 65 бр.2 стр.309-328

гради и обликује, али је тек закорачила на први степен. Деловање појединца у процесу обликовања овог феномена нејасно је у тренутку када Србија као самостална држава постоји тек једну деценију, што је и очекивано, и не може бити садржајно подстакнуто без јаке подршке државе. Дакле, поједностављено речено, појединац, становник, грађанин Републике Србије у савременом контексту јесте јединка која још увек није у стању да дефинише своју улогу у оваквом друштву, јер није у стању да га у потпуности сагледа, осети и разуме. Неко ко је до недавно био становник велике, цењене, међународно признате и препознате државе која је у складу за захтевима модернизације кренула у увођење вишепартијског, демократског система окрећући леђа застарелим комунистичким и социјалистичким фундаментима, за само деценију и по је доживео њен распад, стварање нове државне творевине, па затим њено преобликовање, и на крају, још једно (овај пут мирно) расформирање. Сви наведени догађаји праћени су преобликовањем или поновном изградњом државних институција у веома кратком временском периоду, паралелно са трансформацијом из социјалистичког у капиталистичко друштво, али и изградњу вишестраначја, што изискује ангажовање знатних друштвених потенцијала економски девастираног друштва. Са економском девастацијом, праћеном разградњом друштвених односа, долази и до културног урушавања и нестанка вредносног модела на ком друштво почива.

У том контексту треба посматрати и данашњу породицу. Она је производ супружника који се (најчешће) боре са егзистенцијом и обезбеђивањем неопходних ресурса за материјално обезбеђење брачне или ванбрачне заједнице, радећи учестало и више од законом прописаних 8 сати у привредним субјектима у којима владају недовољно дефинисане процедуре обликоване на темељима претходног, расходованог економског система уз примесе позитивних капиталистичких пракси, уз скромну могућност да преостало слободно време искористе за социјалну, интелектуалну, образовну и културну надоградњу сопствене личности – и деце која су препуштена урушеном образовном систему (више у наредном поглављу), недостатку системске бриге за стратешко креирање васпитно-образовних садржаја који би им квалитативно употпунила слободно време, али и квалитативно унапредила и изградила њихову личност, као и недостатку међусобне, квалитетне интеракције са родитељима / стараоцима / хранитељима.

Криза брака и породице

„Породице у којима доминирају конфликтне ситуације, несређени породични односи, алкохолизам, криминалне радње уз недостатак родитељског старања производе личности склоне девијантном понашању. Код таквих личности, врло често су евидентне трауме изазване силовањем, инцестом, психофизичким злостављањем, напуштањем итд.”⁶

⁶ Бјелајац, Жељко и Почуча, Милан, *Улога религије и породице у развоју и превенцији проституције*, Међународни научни скуп, Организовани криминалитет изазов XXI века, Нови Сад, 2012., Зборник радова, стр. 243-267

Ендогени фактори несумњиво имају утицај на тенденцију склоности ба-вљења проституцијом. Неки од њих су: карактерне особине, отуђеност, пси-хичка нестабилност, антисоцијална оријентација, сексуално злостављање, пос-ледице раног започињања сексуалног живота, интересовање за добијање соци-јалног статуса и признања. Неки од фактора који су везани за личне разлоге и који се могу јавити као фактори.⁷

Наведени недостаци учестало се надомешћују лако доступним и јефти-ним садржајима, попут телевизијских програма или неселективном претрагом различитих интернет локација, што је праћено и недостатком знања о безбед-носним изазовима са којима се у виртуалном свету могу суочити (ово се одно-си и на родитеље и на децу). Телевизијско стваралаштво у потрази за капита-лом креира програме који фаворизују просечност, шокантност и скандалозност како би повећало број конзументата, што повећава цену плаћеног рекламног простора. Ексцентричност, агресивност и промовисање девијантног понашања представља најгледаније садржаје телевизијских емитера, док је културна и образовна продукција сведена на минимум и то пре свега због захтева малоб-ројних културних посленика. Насиље у филмовима саставни је део обрасца понашања и “добрих” и “лоших” ликова.

Учесници риалитија управо кроз насиље и секс подижу посусталу гледа-ност и што је најгоресве се то дешава на телевизијама са националном фрек-фенцијом. Иако је држава формирала институције попут РЕМ-а и РАТЕЛ-а како би нормативним актима уредила тржиште емитера програма, професио-нална новинарска удружења (НУНС, УНС, НДНВ и др) све чешће упозоравају на флагрантно кршење законом прописаних норми и стандарда професионалне етике пред којима ови субјекти остају неми, што отвара претпоставке за појаву спреге политичких елита и телевизијских магната и њиховог удруженог при-тиска на независне институције или феномена корумпирања институција.

Телевизијски програми су најочегледнији пример негативних последица економског конзумеризма као одговора на кризу капитализма који се, као при-времена парадигма, појавио седамдесетих година прошлог века, јер су у новом миленијуму, у трци за сваким клијентом, почели у потпуности да повлађују конзументима. Такође, XXI век постао је и доба инстант информација, јер од обиља доступних, просечан грађанин нема времена да се свакој да посвети неопходно време. На овај начин се и квалитет критичке обраде информација смањује, већ се она прихвата као таква, што последично доводи до таблоиди-зације медија, јер конзумеризам медијске магнате гура ка стварању све већег броја „оргиналних“ вести на уштрб квалитета и професионализма. Такви трен-дови карактеристични су глобалном нивоу, а посебно погађају својим негатив-ним последицама крхка и неизграђена друштва као што је наше. Такође, тренд неселективног преузимања програмских садржаја из иностранства просечан грађанин разуме као промовисање туђих културних образаца које преузима (на исти начин као и све друге инфромативне садржаје), обзиром на недостатак понуде у свом социјалном ареалу.

⁷ Бјелајац, Жељко, *Модерно ропство*, ДТА, Београд, 2008, стр. 39.

Такви трендови уводе културне обрасце који нису својствени нашем поднебљу, традицији и култури, а у којима се, на пример, кроз приказ јаке, самосталне жене форсира културолошки модел у коме је сасвим у реду уколико се жена одлучи да не жели да ступи у брак, већ да се фокусира на развој каријере и занемари своју биолошку функцију. Прихватајући ово, младим мушкарцима се сугерише да и они такође могу да буду успешни чак и ако се определе да никада не формирају породицу. На овом трагу, а у комбинацији са још неким новокомпонованим глобалним културним феноменима који се промовишу, релативизује се значај и утицај породице на младу особу, али и значај љубави и других позитивних емоција. „Љубав је прецењена“ постаје мото миленијалаца – генерације рођене на прелазу из старог у нови миленијум. Таква релативизација емотивних односа унутар породице неретко доводи и до њеног цепања, а посебно када се оваква парадигма унесе у контекст младог, економски сиромашног друштва. Модерна информативна глобална пропаганда форсира модел снажног, самосталног, али и самодовољног суперхероја данашњице који је у стању да савлада свепрепреке и коменико други не треба. Јасно је да је овакав модел у потпуној супротности са концептом породице као друштвене заједнице. Зато и не чуди појава да се бракови све лакше разводе, јер је у данашњем друштву у Србији промовисано да је лакше ићи кроз живот сам када се појави проблем, него се трудити да га заједнички решиш са супружником.⁸ Таква културолошки модел оставља значајне последице на психолошко стање остављеног појединца, а обзиром на тренд пораста развода бракова у последње три деценије, оставља врло приметне последице и на друштво у целини. Дакле, уместо да развод буде последњи излаз из кризе брака, он полако постаје средство за којим се прво посеже.⁹ Криза брака и породице видљива је како на глобалном плану, тако и у нашем окружењу, а то за последицу има смањење њиховог значаја и утицаја у очима младог човека.¹⁰

Урушавање школа као образовно-васпитне институције

Једна од најзначајнијих последица декомпозиције заједничке државе јужних Словена представља девастација образовног система. На територији Србије

---

⁸ У прилог изнето мнаводимо неколико података Републичког задвода за статистику. Сваки пети брак у Србији завршава се разводом. Године 2008 склопљено је 38 285 бракова а разведено их је исте године 8 502. Године 2015 склопљено је 36 949 бракова дакле 1 336 бракова мање а разведено је у 2015 години 9 381 бракова дакле, 879 више него 2008 године. Тренд смањења склопљених бракова и тренд повећања развода бракова сваке године је у све већем раскораку. Извор: <http://vebrzs.stat.gov.rs>. 10.12.2016.

⁹ Детаљније о разводу брака код Почуча, Милан, *Развод брака у упоредном праву*, Страни правни живот, бр.2/11 Институт за упоредно право, Београд, 2011, стр.267-284.

¹⁰ Подсетио бих на можда најпознатију дефиницију брака Херенијуса Модестина правника и филозофа насталу још у Старом Риму која гласи: *Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris comunicatio* или у преводу „Брак је однос мужа и жене, заједница свих облика живота, установа божанског и људског права.“ Преузето из Обрад Станојевић, *Римско право*, Досије, Београд, 1997., стр.89, 146.

деведесетих година, школе су се делиле проблеме народа. Новоформирана СРЈ највећи део свог кратког постојања провела је под санкцијама међународне заједнице које су уништиле постојећи економски систем. Образовна улога школа обављала се у складу са могућностима, али уз велики труд наставног кадра да пренесе планом и програмом предвиђена знања и вештине ученицима, док је васпитна улога била редукована у складу са турбулентним друштвеним променама. Почетак новог миленијума дочекале су са новом надоминовом енергијом, као и минималном подршком државе која је покушала да им удахне нови живот, доносећи нови Закон о основном образовању и васпитању, као и Закон о средњем образовању и васпитању у јулу 2013. године који већ у свом називу истиче и обнавља васпитну улогу основних школа.

Ипак, у пракси је ситуација знатно сложенија, јер недограђено друштво и држава у транзицији још увек немају довољно капацитета да обезбеде несметано спровођење позитивне законске праксе модернизованих правних аката које третирају ову тему. У контексту урушених културних образаца, младе генерације махом не схватају улогу школе на прави начин, већ је сагледавају као пролазну станицу на путу до акумулације капитала или налажења добро плаћеног посла. Њихов циљ најчешће јесте остваривање највишег могућег просека, а не усвајање знања, вештина и културних образаца које су им потребне у будућем животу. Школа је постала место у коме се покушава компензовати нарушена позиција члана дисфункционалне породице, најчешће још и жртве насиља у истој.¹¹ Она је позорница на којој се тим истим насиљем обезбеђује статус и положај у вршњачкој групи.¹² Обзиром на шири друштвени контекст, урушена институција породице са редукованим друштвеним утицајем, све присутним насиљем као општеприхваћеним начином понашања, као што је горе образложено, у оскудном амбијенту посеже за компромисима и учестало врши нелегитимне, а понекад и нелегалне притиске на учитеље, наставнике и професоре како би њихово дете остварило бољи успех без обзира на то да ли је усвојило неопходан праг знања. Предавач, изложен притисцима, често посустаје, о чему сведоче две појавеса негативном конотацијом у односу на образовање и васпитање младих генерација: једна је тренд пораста броја вуковаца, а друга катастрофалан резултат наших ученика на међународним тестирањима примене усвојених знања и способности (ПИЗА тестови).

Са тог аспекта, урушавање образовног система се наставља јер, иако је темељ (нормативни оквир) направљен од солидног материјала, инструменти за обезбеђење квалитатног образовања и васпитања нису обезбеђени. Тако је улога школе у афирмацији безбедносне културе крајње редукована напорима да омогући сопствену безбедност у контексту права на несметан и квалитетан рад, а који би омогућио и позитивнији крајњи исход, а то је образован и васпитан ученик.

¹¹ О породичном насиљу детаљније код Почуча Милан, *Насиље у породици*, Право теорија и пракса, 2010., Вол 27 (9-10) стр.49-62.

¹² О вршњачком насиљу у школи детаљније код Кекић Далибор, Радовановић, Ивана и Томић, Марта, *Фактори ризика насиља међу вршњацима у школама Србије*, Научно стручни скуп са међународним учешћем, Тара, 2014., Насиље у Србији, Зборник радова том2, 176-188.

Дакле, данашња школа је производ глобалне појаве конзумеристичког инстант информисања и усвајања знања, затим позитивних законских прописа праћених недостатком ефикасних инструмената за њихову имплементацију и амбиција урушене и деградираних институције породице и породичних односа, те њихових тежњи за номиналним успехом који се огледа у високом просеку као механизму који ће потенцијално, у блиској будућности, обезбедити бољу материјалну перспективу детета, без обзира на реалну употребљивост усвојених знања и вештина, док је васпитна функција, у контексту свега претходно изнешеног, минимизирана или максимално редукована.

Из оваквог стања, јасно је да је школа, која би требало да представља институцију која делује као подршка породици (и друштву) у формирању младе индивидуе кроз плански вођен процес образовања и васпитања, у притајеном конфликту са истом, што у крајњој инстанци резултира појавом девијантног понашања младих генерација, којима је тај конфликт видљив, а који у њиховој перцепцији ствара негативан васпитни и културни образац понашања.

Урушавање породице и школе са аспекта пораста криминалитета и деградације друштва

Када две темељне институције једног друштва не функционишу складно и синхронизовано, то отвара простор за деградацију друштва посебно кроз појаву пораста криминалитета код младих.¹³ Сведоци смо чињенице да су највећи број наручених убистава извршили припадници криминогених структура млађи од 25 година.¹⁴ Такође, број забележених криминогених активности у самим школским објектима је у порасту, а индиције показују да се један део никада и не пријави. Путем друштвених мрежа и *youtube* сервиса за дељење аудио-визуелних материјала млади ученици чак и јавно приказују овакво понашање. Пре само пар месеци је на овај начин са јавношћу подељен видео снимак туче девојчица. Пажљивом анализом је примећено да учеснице немају обзира према томе где ударају једна другу и чиме, што јасно говори о недостатку основне безбедносне културе, као и свести о могућим нежељеним или управо жељеним последицама наношења телесних повреда и психичких траума. Примери говоре о обрасцу понашања код младих где се готово сви проблеми у вршњачкој групи, школи, породици решавају насиљем без обзира на постављене нормативне оквире који предвиђају превенцију, едукацију и рад самла-

¹³ У прилог тврдњи износимо следеће податке. У периоду од 2010 до 2013 године у Србији је извршено укупно 408 608 кривичних дела. У 2013 у односу на 2012. Извршено је 14,5% више дела. Оно што највише забрињава су кривична дела у којима се као извршиоци појављују малолетници. Од 366 340 кривичних дела општег криминалитета 17 589 дела су извршили малолетници. Извор Извештај о раду МУП Србије. Детаљније о овим подацима и насиљу код Нинчић Жељко, *Насиље као образац понашања у Србији*, Научно стручни скуп са међународним учешћем, Зборник радова, Београд, 2014., стр. 203-213.

¹⁴ О феномену насиља међу младим видети код: Попадић, Плут, *Насиље у основним школама у Србији, облици и учесталост*, Психологија, Београд, 2007, Вол 40(2), стр. 309-328.

дима у циљу спречавања таквог противправног и друштвено неприхватљивог понашања.¹⁵

Такође, док је пре свега десетак година важна вест у медијима била да је у школском дворишту ухваћен дилер наркотика, данас сами наставници и учитељи говоре о ученицима који препродају дрогу у школској згради. Ово упућује на још једну алармантну појаву, а то је регрутовање ученика, дакле малолетника, у редове организованих криминогених формација. Екскалација насилног понашања младих недвосмислено се може приметити и организацији навијачких група, што је назив за групе хулигана организованих са циљем да, на насилни начин, остваре утицај на навијаче противничког тима. Тако не чуди што је летос у новинама осванула вест да је Кристијан Голубовић, вишеструко осуђивани криминалац, тренутно на извршењу четворогодишње затворске казне, делио аутограме спонтано окупљеној деци на централном Тргу српских ратника у Краљеву, Истој особи више пута од стране државе одлаган је одлазак на извршење казне за зтвора ради останка у риалити програму до краја!? Неколико година вођена је кампања за ослобађање кривичне одговорности Уроша Мишића, седамнаестогодишњака који је, приликом немира који су избили током једне утакмице у Београду, бакљом напао припадника полиције у цивилу, наневши му том приликом теже телесне повреде. Такође, вреди поменути да је један младић, пре свега десет година, страдао приликом упада демонстраната у америчку амбасаду и то у пратњи оца, што говори довољно о деградацији породице и њене заштитничке улоге. Последње у низу забележених криминогених активности повезаних са младима је и убиство Салета Мутавог, тридесетогодишњака, по професији вође навијача Партизана. Политика је тим поводом објавила 35 страница читуља за Салета Мутавог, што довољно говори о његовом друштвеном утицају и стварању обрасца за понашање младих.

Овакви појединци представљају идоле данашње омладине, они деле аутограме младима, дају интервјуе медијима, у јавности се представљају као хероји и снажни индивидуалци, што још једном говори у прилог тези о девастацији институција породице и школе као васпитно - образовних друштвених заједница. Сем тога, несанкционисање или благо санкционисање њихових криминалних активности од стране надлежних државних органа шаље поруку младим људима да је овакво понашање друштвено прихватљив пут ка успеху и акумулацији материјалног богатства.

Са друге стране, вреди истаћи и светле примере васпитног деловања школа у организовању ученика у Краљеву после земљотреса 2010. године који је задесио овај град на помоћи ђацима који нису били у ситуацији да прате

¹⁵ Средином 2005 године у Србији је усвојен Полазни оквир Националне стратегије за борбу против насиља, као институционални облик заштите деце од насиља и израз прихватања европских стандарда у овој области. На основу овог документа на седници Владе РС је усвојена Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља (2008), Донет је и Акциони план за спровођење Стратегије (2010). Усвојена је и Национална стратегија за младе и Акциони план за њено спровођење (2009-2014). Посебно је у свим побројаним документима апострофирано питање безбедности младих у породици школи и читавој друштвеној заједници Извор: Сл.Гласник РС, бр. 65/11, 122/08, 55/08 и 07/09.

наставу јер су им куће и станови били делимично или потпуно урушени. Првобитно се јавила иницијатива од стране наставника да ученици који су похађали наставу своје белешке поделе са онима који нису били у могућности да присуствују настави, а затим су се и сами ученици организовали и пружали друге видове помоћи својим друговима, па чак и у храни и одећи. Одговор на овакав пример генерацијске солидарности пружила је и једна велика национална компанија, иницирајући организујући пригодну културно-забавну приредбу у сарадњи са пословним удружењем чији је члан и једном од краљевачких школа, подржавајући на овај начин пример добре праксе у васпитању и вредносној оријентацији младих.

Закључак

Иако девастиране, институције породице и школе имају важну улогу у образовању, васпитању и креирању вредносног система младих у Републици Србији. Нормативни оквир упућује на позитиван смер развоја и подршке овим институцијама и својим квантитетом, али и квалитетом предложених решења. Изазов наступа у имплементацији законских решења од стране малобројних држаних институција задужених за имплементацију великог броја нормативних аката, често са ограниченим капацитетима који су пре свега последица лошег економског стања у држави. Процес даљег оснаживања породице и школе мора бити настављен и стављен у конкретан вредносни контекст који мора бити дефинисан од стране друштва, уз снажну подршку државе на свим нивоима. Конфликт породице и школе са аспекта остваривања резултата заснованом на аргументу јачег, а не на аргументима потребних знања и вештина које су неопходне младима за будуће успешно деловање, мора бити адекватно третиран и решен отвореним, јавним дијалогом модерираним од стране државних институција, али и праћен од стране привредног сектора и цивилног друштва као корективних и нормативних фактора у обликовању друштвене стварности.

Такође, по дефинисању друштвеног, националног и државног идентитета и културног обрасца на ком ће почивати Република Србија по завршетку процеса транзиције у демократско и капиталистичко друштво, неопходно је јасно идентификовати, показати и осудити друштвене аномалије, а посебно оне са криминогеним елементима, како би се безбедносна култура нових генерација подигла на адекватан цивилизацијски ниво, нарочито у контексту људских права и права на живот.

Литература:

1. Bjelajac Željko, *Moderno ropstvo*, DTA, Beograd, 2008.
2. Bjelajac, Željko i Počuča, Milan, *Uloga religije i porodice u razvoju i prevenciji prostitucije*, Међународни научни skup, Organizovani kriminalitet izazov XXI veka, Novi Sad, 2012., Zbornik radova

3. Jelić, Marija i Stojković Irena, *Teškoće u socijalnom funkcionisanju adolescenata različitog porodičnog i intelektualnog statusa*, Nastava i vaspitanje, 2016, Vol 65 br.2.
4. Kekić, Dalibor, Radovanović, Milan i Tomić, Marta, *Faktori rizika nasilja među vršnjacima u školama Srbije*, Naučno stručni skup sa međunarodnim učešćem, Tara, 2014., Nasilje u Srbiji, Zbornik radova tom 2
5. Kuburović Zorica, *Religija i mladi*, Religija i tolerancija Vol.7, br.12/2008
6. Milić Aleksandar, *Etiologija nasilja u porodici kao faktor osnovne prevencije*, Priručnik za postupanje subjekata zaštite, Gender centar-centar za jednakost i ravnopravnost polova, Banja Luka, 2008
7. Ninčić Željko, *Nasilje kao obrazac ponašanja u Srbiji*, Naučno stručni skup sa međunarodnim učešćem, Zbornik radova, Beograd, 2014
8. Počuča Milan i Šarkić Nebojša, *Porodično pravo i porodičnopravna zaštita*, JP Službeni glasnik i Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, četvrto izmenjeno dopunjeno izdanje, Beograd, 2016.
9. Počuča Milan, *Nasilje u porodici*, Pravo teorija i praksa, Novi Sad, 2010., Vol 27 br.9-10.
10. Počuča Milan, *Razvod braka u uporednom pravu*, Strani pravni život, br.2/11 Institut za uporedno pravo, Beograd, 2011.
11. Popadić Plut, *Nasilje u osnovnim školama u Srbiji, oblici i učestalost*, Psihologija, Beograd, 2007, Vol 40 br. 2.
12. Stanojević, Obrad, *Rimsko pravo*, Dosije, Beograd, 1997.
13. Statistički registar, <http://vebrzs.stat.gov.rs>. 10.12.2016.

THE ROLE OF FAMILY AND SCHOOL IN AFFIRMATION OF SAFETY CULTURE

Summary: The paper analyzes the status, position and influence of the family and the school as an institution of great importance to the cultural and intellectual formation of a young person from the point of safety culture and the increase in juvenile crime in the previous, transitional decades. From the definition of family and the school also derives its civilizing role and importance in the formation of each individual and the society as a whole.

Analyzing the effects of the transition process in the family and school in Serbia, the article identifies anomalies in the development of these social institutions and reduce their impact on the development of youth's security culture in the Republic of Serbia. Also, the process of economic transition of the Serbian society inevitably affects the change in cultural models and, as the analysis shows a negative trend indiscriminate and uncritical adoption of the cultural patterns of developed countries through copying the model of behavior without reference to the causes and, in particular, the consequences of such impacts.

Key words: family, school, safety culture